

Jan Grad

Współczesny sens regionalizmu

Idea regionalizmu pojawiła się w Prowansji pod koniec XIX w. w szczególnej sytuacji historyczno-kulturowej Francji i upowszechniła się w Europie na przełomie stuleci, a w Polsce w okresie międzywojennym, przybierając instytucjonalne formy organizacyjne. Jednak dopiero w ostatnich dwudziestu latach w naszym kraju słowo „regionalizm” weszło do powszechnego obiegu i świadomości potocznej. Stało się to za sprawą reformy samorządu terytorialnego i dyskusji toczonych od początku lat 90. XX w. nad podziałem administracyjnym kraju. Niejako w tle odnośnych poczynań reformatorskich i rzeczonyj dysputy przebiegały działania wielu środowisk społecznych, zmierzające do reaktywacji lub tylko do uaktywnienia, a nierzadko do powoływania lokalnych i regionalnych stowarzyszeń kulturalnych, które w nowych warunkach ustrojowych odnalazły autentyczny sens swojego funkcjonowania. W III Rzeczypospolitej ruch regionalistyczny określił na nowo swoje cele i zadania, zapisując je w *Karcie regionalizmu polskiego*, podobnie jak uczyniono to w 1926 r. w II Rzeczypospolitej, formułując *Program regionalizmu polskiego*. Wokół tych dokumentów organizuję swoje rozważania, ustalając historyczne i współczesne znaczenie idei regionalizmu w Polsce, mając na uwadze jej praktyczne realizacje.

Przystępując do zasadniczych zagadnień, chciałbym scharakteryzować przyjęte w poniższych rozważaniach rozumienie regionu, nie roztrąsając szczegółowo kwestii semantycznych z tym związanych, które już wielokrotnie były podejmowane w licznych obecnie pracach z zakresu regionalistyki.

Regionalizacja kulturowa

Termin *region* wyprowadzany z łacińskiego słowa *regio, regionis* mającego następujące znaczenia: „1. kierunek, linia położenie, 2. linia graniczna, granica szczególnie linia zakreślona przez augura na niebie: a) strona świata, b) okolica, obszar, zakres, kraina, powiat, dzielnica miejska”¹, jest różnorako definiowany na gruncie dyscyplin przyrodniczych i humanistycznych, w zależności od przedmiotu badania (np. system gospodarczy na danym obszarze), jak również stawianych w badaniu ogólnych i konkretnych celów poznawczych (np. ustalenie stanu gospodarki na danym obszarze oraz określenie determinant i możliwości jej rozwoju) oraz praktyce prawno-politycznej ustalającej obowiązujący podział terytorium państwa na odpowiednie jednostki administracyjne (w Europie: prowincje, landy, kraje, gubernie, departamenty, kantony, województwa, dystrykty, powiaty, rejony, gminy, gromady itp.) lub wydzielane w polityce międzynarodowej obszary występowania określonych zjawisk i procesów politycznych, utożsamiane często z kontynentami (tzw. region politologiczny)². Liczne są również jego konkretyzacje znaczeniowe w dyskursie potocznym, publicznym i w publicystyce. W każdym razie aktualne pozostaje stwierdzenie Karola Buczka, który ponad czterdzieści lat temu, orzekł, iż

niewiele chyba mamy naukowych terminów używanych równie beztroško i dowolnie jak słowo »region« [...]. Terminem tym można oznaczać w zasadzie każdy większy lub mniejszy obszar, który różni się od innych jakąś określoną właściwością lub określonymi właściwościami, albo przynajmniej swoim położeniem.³

Według Jerzego Damrosza:

Najogólniej — r e g i o n, jest obszarem wyodrębnionym na zasadzie jednej lub więcej cech swoistych pozwalających na odróżnianie go od przyległych obszarów. Mogą to być dwojaki typy kryteriów — granice linearne (administracyjne lub polityczno-państwowe) lub granice nielinearne (kulturowe i in.), dające przybliżony rozmiar przestrzenny wyodrębnionego regionu.⁴

¹ K. Kumaniecki (oprac.), *Słownik łacińsko-polski*, PWN, Warszawa, b.d.w., s. 426-427.

² Wskazują i charakteryzują je choćby autorzy tekstów zamieszczonych w zbiorze pod red. K. Handle pt.: *Region, regionalizm. Pojęcia i rzeczywistość. Zbiór studiów*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa 1993.

³ K. Buczek, *O regionach historycznych*, „Małopolskie Studia Historyczne”, T. VI (1964), z. 3/4, s. 144 i 147.

⁴ J. Damrosz, *Region i regionalizm (studium interdyscyplinarne)*, Instytut Kultury, Warszawa 1987, s. 22.

Generalnie stwierdzić należy, że wedle dość powszechnego sposobu definiowania regionu, ujmuje się go jako wyraźnie wyróżniający się lub dający się wyodrębnić obszar w przestrzeni geograficznej z uwagi na jego określone cechy naturalne, przyrodnicze (region geograficzny) lub będące rezultatem działalności człowieka, a więc cywilizacyjne i kulturowe (krajobraz kulturowy: wytwory kultury materialnej, sposoby gospodarowania i obyczaje). Zróżnicowane występowanie, nasilenie owych uchwytnych własności lub ich podobieństw (wariantów) pozwala wydzielać odpowiednie podregiony, subregiony i mikroregiony.

Z kulturoznawczego i etnograficznego punktu widzenia region to po prostu obszar zasiedlenia określonej zbiorowości terytorialnej, wyróżnionej na podstawie kryterium podmiotowego (zwanego również kryterium socjologicznym), a niekiedy tylko przedmiotowego, na co wskazuje Stanisław Węglarz analizujący szczegółowo stosowane w praktyce badań etnograficznych podziały na terytoria regionalne⁵. W pierwszym przypadku chodzi o poczucie tożsamości jej członków i tym samym świadomość odrębności od innych społeczności. Kryterium przedmiotowe, inaczej obiektywne, to postrzegane jako charakterystyczne cechy układu osadniczego, elementy kultury techniczno-użytkowej (budownictwo, zajęcia gospodarcze ludności, pożywienie, strój itp.) i symbolicznej (obyczaje, sztuka, folklor, wierzenia). Region kulturowy identyfikowany jest zatem ze wspólnotą kulturową zamieszkującą określony teren, który w praktyce polskich badań kulturoznawczych utożsamiony został z grupą etnograficzną. Jak stwierdza Wojciech J. Burszta: „Podstawą ich wyodrębnienia były z reguły dawne prowincje historyczno-geograficzne, w których obręb etnografowie w rodzaju Oskara Kolberga »wpisali« kolejne grupy etnograficzne.”⁶ Funkcjonujący w polskiej regionalistyce humanistycznej podział na regiony i mikroregiony kulturowe opiera się przede wszystkim na zrekonstruowanym przez etnografię terytorialnym zróżnicowaniu dawnej kultury ludowej. Jest to już więc regionalizacja o charakterze historycznym.

Do niej wszelako nawiązuje się we współczesnych programach i działaniach regionalistycznych, odwołując się w nich do lokalnych tradycji jako podstawy ideologii „małej ojczyzny” i budowania współczesnej świadomości regionalnej i lokalnej. Współczesna polska regionalizacja kulturowa musi brać pod uwagę podłoże historyczne danego terenu, jak i w pewnych przypadkach tradycje społeczności, która zasiedliła go w rezultacie powojennych procesów migracyjnych, a przede wszystkim aktualny stan samoświadomości każdej zbiorowości terytorialnej. Tę nową samowiedzę społeczności lokal-

⁵ S. Węglarz, *Tutejsi i inni. Cz. 1. O etnograficznym zróżnicowaniu kultury ludowej*, „Łódzkie Studia Etnograficzne”, T. XXXVI, Łódź 1997.

⁶ W.J. Burszta, *Wielkopolska jako region kultury*, „Przegląd Wielkopolski”, 1992, nr 3-4, s. 43.

nych budować ma ruch regionalistyczny. Biorąc pod uwagę psychokulturowe i emocjonalne związki ludzi z miejscem pochodzenia (urodzenia i/lub zamieszkania), wykorzystując pojęcie „ojczyzny” — identyfikowanej obecnie głównie z „ojczyzną ideologiczną” (w sensie Stanisława Ossowskiego), państwem, krajem, narodem — tworzy ideologię „małej ojczyzny”, nawiązując do rdzennego, pierwotnego rozumienia „ojczyzny” jako „ojcowizny”, stron rodzinnych i zmitologizowanego, romantycznego „kraju lat dziecińczych”, który z kolei Stanisław Ossowski zwie „ojczyzną prywatną”. Lokalne otoczenie społeczno-kulturowe usytuowane w przestrzeni geograficznej to nasz *orbis interior*, świat naszego życia codziennego, świat znany, „oswojony” — jak powiada Claude Lèvi-Strauss — przeciwstawiany bliżej nieznanemu, niekiedy dalekiemu fizycznie i kulturowo światu zewnętrznemu, *orbis exterior*. Podstawowe odniesienie naszej identyfikacji stanowi rodzina jako grupa pierwotna i społeczność lokalna jako wspólnota terytorialna, która stanowi kontekst, ramy życia jednostki, jej podstawowej socjalizacji (edukacji kulturowej).

Socjologowie i psychologowie społeczni zwracają uwagę na znaczenie, jakie ma dla każdego człowieka jego, choćby tylko myślowe, uczestnictwo we wspólnocie lokalnej, owo tak często podkreślane przez regionalistów „zakorzenienie w małej ojczyźnie”. Pozwala to mu mieć komfortową świadomość, że nie jest „człowiekiem znikąd”, ma bowiem swoją ponadrodzinną tożsamość, wynikającą z poczucia przynależności do wyraźnie określonej zbiorowości terytorialnej. W globalizującym się i coraz bardziej anonimowym świecie wyraźnie ujawniającą się tendencją jest poszukiwanie własnej tożsamości poprzez identyfikację z regionalnymi czy lokalnymi kulturami, także tymi historycznymi i pierwotnymi, czego dowodzi ich swoisty renesans we współczesnych społeczeństwach, w których obserwujemy fascynację życiem ludów prehistorycznych czy plemiennych, tradycjami celtyckimi, wierzeniami pierwotnymi i legendami, dawnymi obyczajami oraz kulturami indiańskimi. Ruch neopogański i indianistyczny, imprezy kulturalne kultywujące tradycyjne obyczaje, ludyczne „wchodzenie w historyczne kostiumy” (np. bractwa i turnieje rycerskie, bractwa kurkowe), popularność muzyki etnicznej i folkowej są nie tyle czy nie tylko przykładami swoistej nostalgii za „dawnymi laty”, co właśnie dążenia do samookreślenia się w autentycznej wspólnocie kulturowej. Budowanie solidarności lokalnej i więzi regionalnej, na czym koncentruje swoje wysiłki ruch regionalistyczny, ma znaczenie społeczne, ale i swój istotny wymiar indywidualny.

Ukształtowanej historycznie tożsamości lokalnej, regionalnej nie eksponowano po odzyskaniu niepodległości po I wojnie światowej w trosce o ukształtowanie lub tylko wzmocnienie tożsamości narodowej i świadomości obywatelskiej w odrodzonym państwie, chociaż administracja rządowa usiłowała mobilizować inteligencję, przedsiębiorców i ziemian do działalności

różnego rodzaju: naukowej, edukacyjnej, kulturalnej, gospodarczej, społecznej i organizacyjnej „na danej ziemi”. Nie przykładano do niej wagi również w Polsce Ludowej, przyjmując jednolity socjalistyczny standard osobowości i założenie o jednorodności etniczno-kulturowej Polski, głosząc w szczególności tezę o *moralno-politycznej jedności narodu*, poprzestając w polityce kulturalnej na kultywowaniu i promowaniu etnograficznych, folklorystycznych zjawisk regionalnych jako przejawów polskiej tradycji ludowej.

Przedstawmy obecnie, jakie zadania stawia przed sobą regionalizm.

Společno-kulturowe źródła regionalizmu

Idea regionalizmu kulturowego pojawia się po raz pierwszy w II poł. XIX w. we Francji w programie artystycznym prowansalskiej grupy literackiej *Félibrige*, założonej przez poetę *Frédérica Mistrala*, stawiającej sobie za cel kontynuowanie i upowszechnianie literackich tradycji Prowansji w oficjalnej kulturze francuskiej kształtowanej głównie przez Paryż jako ogólnonarodowe centrum kultury. Tej dominacji kulturowej Paryża przeciwstawili się twórcy prowansalscy, określając swój program działań kulturalnych jako *regionalizm*, przyjmując w 1874 r. nazwę zaproponowaną przez członka wymienionej grupy artystycznej, poetę *Leona de Berlioz-Pérrusis*, odrzucając takie terminy, jak: *provincializm*, który ma sens negatywnie wartościujący, kojarzący się z podrzędnością i kulturą niższego poziomu oraz *federalizm* i *decentralizm* (w Polsce zanim przyjęto termin regionalizm, posługiwano się w ruchu krajoznawczym określeniami: *krainowość* i *swój szczyt*), starając się unikać możliwych skojarzeń z ideologią i ruchem politycznym, dążącym do administracyjnej autonomii historycznie ukształtowanych regionów kulturowych. Tę, by tak rzec, wstrzeźliwość polityczną dziedziczy i przejawia współczesny ruch regionalistyczny jako ruch społeczno-kulturowy, odnosząc się z rezerwą do politycznych haseł autonomii, a tym bardziej separatyzmu regionalnego, postulując co najwyżej potrzebę podmiotowości regionów i ich rzeczywistej samorządności. Jak stwierdza *Stefan Bednarek*:

Jest bowiem cechą charakterystyczną ideologii i ruchów regionalistycznych, że w zasadzie rezygnują one z aspiracji politycznych [...] ponieważ istotą światopoglądu regionalistycznego jest traktowanie regionu jako części większej całości. Pojęcie regionu suwerennego politycznie, ekonomicznie czy kulturalnie jest pojęciem wewnętrznie sprzecznym, co nie wyklucza artykułowania przez regionalistów aspiracji regionów do własnej podmiotowości, samorządności i nieskrępowanej aktywności społeczno-kulturowej.⁷

⁷ S. Bednarek, *W kregu małych ojczyzn. Szkice regionalistyczne*, KODRTK, Wrocław-Ciechanów 1996, s. 9.

Na upowszechnienie się idei regionalizmu w Europie wpływ miała, na przełomie XIX i XX w. ówczesna sytuacja kulturowa na kontynencie, znaczone przeobrażeniami cywilizacyjnymi społeczno-politycznymi. To epoka dynamicznego rozwoju gospodarki kapitalistycznej, wzmożonej industrializacji i urbanizacji implikującej procesy unifikacyjne, choćby poprzez tworzenie ponadlokalnego, ponadregionalnego rynku produkcji i zbytu, niwelującego dotychczasowe, charakterystyczne dla epoki feudalizmu i manufakturowych zaczątków kapitalizmu lokalne i regionalne zróżnicowanie praktyki produkcji, wymiany i konsumpcji. To również okres kształtowania się nowych klas społecznych i społeczeństwa masowego, tworzącego się z wykorzenionej z własnej lokalnej i regionalnej tożsamości ludności wiejskiej oraz towarzyszące tym procesom formowanie się nowego typu kultury — kultury masowej zauważalnie już ujednociającą ogólnospołeczną świadomość kulturową. Regionalizm stanowi z jednej strony reakcję środowisk twórczych na ten kulturowy stan rzeczy, z drugiej — na ówczesne położenie polityczne narodów funkcjonujących w wielonarodowych i wielokulturowych państwach, dla których regionalizm stanowił możliwość i sposób zachowania własnej tożsamości, budowania świadomości narodowej i rozwijania kultury narodowej oraz wyrażania narodowych interesów. Ogromne znaczenie dla krzewienia idei regionalizmu miał romantyzm jako europejski prąd kulturowy, o największym wpływie na kształtowanie się kultur narodowych. W jego ramach pojawiło się zainteresowanie kulturą ludową z jej regionalnymi odmiennościami. Nastąpiło więc niejako ponowne odkrycie regionów przez ówczesne elity intelektualne.

Ponowne, albowiem istnienie regionów było rzeczywistością kulturową w epoce przedindustrialnej. W okresie feudalizmu w ich ramach toczyło się życie społeczne, koncentrujące się wokół znaczących ośrodków dworskich, promieniujących, jak się zwykło określać, na dane terytorium. Dostrzegano występujące odmienności regionalne, ale traktowano je jako oczywiste, nie stanowiły one kwestii politycznej i kulturowej w zorganizowanym i zróżnicowanym regionalnie feudalnym państwie, tym bardziej jeśli regiony geograficzno-kulturowe tworzyły terytoria licznych w Europie księstw i małych państw (na obszarze Niemiec, Hiszpanii i Włoch). Dopiero uformowanie się nowoczesnych państw, dokonujące się poprzez zjednoczenie tych niewielkich państw-regionów i podporządkowanie ich centralnemu rządowi, jego polityce i administracji, spowodowało pojawienie się sprzeczności interesów regionów i głównego, dominującego ośrodka politycznego dążącego do integracji społeczno-kulturowej i gospodarczej regionów w ramach jednolitego zarządzanego państwa. Ten stan rzeczy stanowił bezpośrednie źródło świadomości regionalnej ówczesnych elit społecznych.

Środowiska naukowe podjęły pierwsze badania nad kulturą regionalną, artyści odkrywając twórczość ludową, sięgają po jej motywy, uznając oryginalność i szczególne wartości estetyczne folkloru i sztuki ludowej. Pojawia się myśl o konieczności dokumentowania zastanego regionalnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności owych zmitologizowanych przez romantyzm „pamiętek przeszłości” i „pierwotnych pierwiastków kultury” oraz kontynuowania regionalnej tradycji dla podtrzymania i umacniania „ducha narodowego”. W tym okresie kształtują się dyscypliny naukowe ukierunkowane na studia nad kulturą regionalną: folklorystyka, ludoznawstwo (etnografia) i archeologia.

Regionalizm współczesny

Analiza wielu definicji regionalizmu pozwala wyróżnić trojaki rozumienie regionalizmu, jako: (1) ideologii, świadomości lub tożsamości regionalnej i (2) całości kształtu działalności kulturowej podejmowanej w ramach regionu determinującej jego specyfikę, unikatowość; działalność ta uruchamiana spontanicznie, jest również w dużej mierze sterowana instytucjonalnie i celowo ukierunkowywana na zachowanie tożsamości regionalnej; (3) ruchu społeczno-kulturalnego ukierunkowanego swoją działalnością na upowszechnienie świadomości regionalnej. Te trzy znaczenia regionalizmu funkcjonują rozłącznie lub występują w pewnych kombinacjach, co egzemplifikują przytaczane poniżej definicje. Według Zbyszko Chojnickiego i Teresy Czyż:

Pojęcie regionalizmu odnosi się zarówno do stanu świadomości społecznej, jaka dominuje w zbiorowości mieszkańców regionu i jej kręgach opinio-twórczych, jaki i do aktywności gospodarczej, kulturowej i politycznej tej zbiorowości.⁸

Na istotę i cel aktywności regionalistycznej wskazuje w swej definicji Wojciech J. Burszta, konstatując, iż „regionalizm jest wynikiem świadomych aspiracji i dążeń w kierunku zachowania własnej odrębności, a także wyrównywania szans w dostępie do kultury ponadlokalnej”⁹ i Jerzy Damrosz, według którego:

Regionalizm jest ideą, która wyrasta z potrzeby zachowania, kultywowania i rozwijania swoistych cech kultury (wartości, stylu życia i in.) na obszarze o zauważalnych cechach odrębności regionalnych lub etnicznych,

⁸ Z. Chojnicki, T. Czyż, *Region i regionalizacja w geografii*, w: K. Handke (red.), *Region, regionalizm. Pojęcia i rzeczywistość. Zbiór studiów*, Warszawa 1993, s. 30.

⁹ W.J. Burszta, *op. cit.*, s. 43.

a więc zmierzającą do utrwalenia i pogłębienia tożsamości społeczno-kulturowej i etnicznej.¹⁰

Podobne rozumienie regionalizmu przyjęte zostało przez Anatola Jana Omelaniuka w referacie programowym na VI Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury. Brzmi ono następująco:

Regionalizm jest ideologią historycznie ukształtowanych zbiorowości terytorialnych odznaczających się żywą świadomością więzi lokalnych i poczuciem odmienności względem innych zbiorowości¹¹.

W gruncie rzeczy powtarza on definicję przyjętą przez Sejmik Krajoznawczy w Poznaniu w 1961 r., co będzie można stwierdzić w dalszej części prezentowanych rozważań.

W obiegu potocznym regionalizm jest zazwyczaj utożsamiany z ruchem społecznym, reprezentowanym przez rozmaite stowarzyszenia o różnym zasięgu terytorialnym, obszarze swojego działania: miejscowości, miasta, gminy, powiaty, województwa, regionu. Powstanie masowego ruchu towarzystw regionalnych to „szczególny fenomen regionalizmu polskiego” — uważa ich czołowy reprezentant i rzecznik Anatol Jan Omelaniuk. Jego początki datują się na początek XX w., ale prekursorem była Francja.

Chciałbym wszakże zauważyć w tym miejscu, że odmienność lokalna, regionalna nie powinna być celem samym w sobie, inaczej mówiąc, zorientowanie aktywności społecznej na zachowanie odrębności dla samej tylko odrębności zakwalifikować można obecnie w polskich warunkach jako *r e g i o n a l i z m n a i w n y*. Miał on swój historyczny i zarazem patriotyczny sens w okresie zaborów, kiedy celem głównym była „obrona polskości”. Ten defensywny, by tak rzec regionalizm ma współcześnie swoje uzasadnienie, rację funkcjonowania w warunkach zagrożenia przez państwo „narodowego bytu” i tożsamości etnicznej grup mniejszościowych. Specyfika, tożsamość regionalna to rezultat pewnych złożonych, często żywiołowych procesów społeczno-kulturowych, przebiegających na danym geograficznie wyodrębnionym obszarze. To także efekt świadomej działalności, biorącej pod uwagę istniejące lokalne uwarunkowania środowiska naturalnego, wykorzystującej zastaną sieć osadniczą, zagospodarowanie przestrzenne, potencjał: ludnościowy, techniczny, gospodarczy i wybrane z miejscowego dziedzictwa kulturowego idee aksjologiczne, wartości i wzory kultury, których realizacja integruje daną zbiorowość terytorialną, sprzyjając czy dając w efekcie ową postrzeganą przez „obcych” odmienność subkulturową.

¹⁰ J. Damrosz, *op. cit.*, s. 22.

¹¹ A.J. Omelaniuk, *Z regionalizmem w XXI wiek. Referat programowy na VI Kongres Regionalnych Towarzystw Kultur*, KODRTK, Wrocław-Ciechanów 1998, s. 5.

W przypadku zasiedlonych społeczności lokalnych, mających mniej lub bardziej wyraźne poczucie własnej wartości i cenionej „inności”, ideologia regionalistyczna znajduje żywszy odzew, niż w przypadku przemieszanych subkulturowo zbiorowości terytorialnych powstałych w wyniku przesiedleń, ruchów migracyjnych, które do dziś pozostają w stanie widocznej dezintegracji społecznej. Ich aktywizacja, uruchomienie na rzecz kształtowania własnej, zróżnicowanej źródłowo subkultury lokalnej, to niezwykle trudne zadanie dla działających w tych terytorialnych zbiorowościach społecznych regionalistów. Takich społeczności nie uwzględnia definicja regionalizmu przyjęta w 1961 r. przez Sejmik Krajoznawczy w Poznaniu, która poza tym trafnie charakteryzuje to pojęcie. Brzmi ona następująco:

Regionalizm jest ideologią historycznie ukształtowanych zbiorowości terytorialnych o żywej świadomości więzi regionalnej i poczuciu odmienności względem zbiorowości sąsiednich. Regionalizm jest ruchem społecznym, który w oparciu o zespół cech aktualnych dla pewnego obszaru obejmuje swą działalnością sprawy kultury współżycia społecznego, gospodarki terenowej, z zadaniem wszechstronnej aktywizacji środowiska jako wspólnoty regionalnej.¹²

Tak najogólniej rolę regionalizmu widzi się i obecnie w radykalnie zmienionych warunkach społeczno-politycznych, o czym traktują przedstawione uwagi.

Regionalizm jest hasłem dnia — głoszą od początku lat 90. minionego stulecia działacze polskiego ruchu regionalnego, pozostając w przekonaniu, iż idea regionalizmu i działalności regionalistycznej stanowi konieczność historyczną w obecnej sytuacji społeczno-kulturowej naszego państwa i społeczeństwa. Aktualizują w ten sposób dewizę ruchu regionalistycznego II Rzeczypospolitej, ukutą przez Aleksandra Patkowskiego, czołowego rzecznika regionalizmu w okresie międzywojennym (1928), kiedy uzasadniał doniosłość działań regionalistycznych dla rozwoju II Rzeczypospolitej. Zawołanie to wyrażało pewien program działań społecznych dla budowy nowego ustroju politycznego i ładu społeczno-kulturowego Polski po odzyskaniu niepodległości po okresie zaborów. Zakładano w nim generalnie, że:

Pełna swoboda rozwoju materialnych i duchowych indywidualności terytorialnych, ziem polskich (regionów), stwarza podstawę dla racjonalnego podziału pracy, rozwoju energii twórczej społeczeństwa i bogactw kultury¹³.

¹² J. Braun, *Regionalizm Aleksandra Patkowskiego*, „Ziemia”. Prace i Materiały Krajoznawcze PTTK, 1966, s. 35-36.

¹³ *Program regionalizmu polskiego*, „Polska Oświata Pozaszkolna”, 1926, nr 4-5.

Przeciwstawiano się więc silnym tendencjom centralistycznym, które ujawniały się w ówczesnych kręgach politycznych. Zdawały się one być uzasadnione, zważywszy na porozbiorową rzeczywistość społeczno-kulturową i dążenia do integracji narodu polskiego, podzielonego przez ponad stulecie na trzy zabory, określane jako *d z i e l n i c e*. Niwelowanie pozaborowych dzielnicowych różnic społeczno-kulturowych uznawano w sferach politycznych za niezbędny warunek rozwoju państwa i umacniania jego stabilności. Formowanie obywatela, członka wspólnoty państwowej stawiano sobie również za cel zasadniczy działań społeczno-politycznych i edukacyjno-kulturowych.

W tym kontekście ruch regionalistyczny postrzegany był jako partykularyzm, utrudniający ów proces, stojący na przeszkodzie budowy nowoczesnego państwa i postępu. Rozumiejąc obawy, iż regionalizm może utrwalac stan porozbiorowej dezintegracji społeczeństwa polskiego i nie działać na rzecz integralności terytorialnej państwa, a także kształtowania postawy i zachowań obywatelskich, w *Programie regionalizmu polskiego* akcentowano *j e d n o ś ć p a ń s t w a*, której nie niweczy *z r ó ż n i c o w a n i e t e r e n o w e*, artykułowanie się interesów zbiorowości lokalnych i regionalnych. Zadeklarowano, iż: „Równowaga autorytetu państwa i wolności obywateli, interesów lokalnych i potrzeb całości, jest podstawą jedności państwa”. Założenie to obecne jest również w *Karcie regionalizmu polskiego*. Głosi się w niej, że „regionalizacja nie tylko nie zagraża integralności państwa, lecz sprzyja jej umocnieniu”, albowiem w zintegrowanym, stabilnym państwie niezagrożonym przez odśrodkowe dążenia, regiony mają większe szanse zyskania autonomii i rozwoju społeczno-ekonomicznego i kulturalnego. W warunkach „pokojowego współistnienia” regionów i państwa możliwa jest szeroka międzyregionalna współpraca we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Wszelako prawdę tę, iż realna jest *j e d n o ś ć w r ó ż n o r o d n o ś c i*, niełatwo przyjąć krajowym ośrodkiem decyzyjnym, którym generalnie policentryzm nie kojarzy się z jednością, z integracją państwa, z jego sprawnym funkcjonowaniem, przynajmniej w polskiej sytuacji. Możliwy on jest w *s t a r y c h i s i l n y c h z a c h o d n i c h d e m o k r a c j a c h* — usłyszeć można było niekiedy w naszym kraju w dysputach publicznych przed nowym administracyjnym podziałem terytorialnym Polski po zmianie ustroju politycznego i społeczno-ekonomicznego, w których pobrzmiwało zaniepokojenie możliwością ograniczenia prerogatyw władzy centralnej „w terenie”. Niekiedy obawy te wyrażano mocno w oskarżaniu ośrodków regionalnych o separatyzm, szczególnie silnych ekonomicznie regionów, jak: Śląsk (mający międzywojenne tradycje autonomii polityczno-administracyjnej) i Wielkopolska, których społeczne i polityczne reprezentacje artykułowały czasami postulaty w sprawie podziału środków z budżetu państwa dla

województw odpowiedniego do ich wielkości wypracowanych przez poszczególne regiony.

Autorzy *Karty* przekonują także, iż — wbrew dość często artykułowanemu przez przedstawicieli centrum politycznego — pogładowi, samorządny region i autentyczny ruch regionalistyczny służy budowaniu społeczeństwa obywatelskiego, ponieważ szeroki ruch regionalistyczny i lokalny jest s z k o ł ą d e m o k r a c j i . Poprzez uczestnictwo w nim poznaje się wartość i sens zaangażowania w sprawy publiczne, działania *pro publico bono* i łączenia go z dobrem własnym. W pracy na rzecz lokalnej i ponadlokalnej społeczności kształtują się umiejętności i nawyki współdziałania, umiejętności uzgadniania i godzenia partykularnych interesów z celami ogólniejszymi.

Zawarte w obu dokumentach ujęcie regionalizmu nazwać można r e g i o n a l i z m e m c a ł o ś c i o w y m czy po prostu r e g i o n a l i z m e m , charakteryzując jego szczegółowe odmiany za pomocą stosownych określeń. W porównaniu z *Kartą* regionalizm ów jest mocniej sformułowany w *Programie*. Jest to koncepcja ukierunkowująca społeczno-kulturowy rozwój zbiorowości terytorialnych na utrzymanie ich ukształtowanej w procesie historycznym tożsamości, odrębności, manifestującej się we wszystkich niemalże sferach ich życiowej działalności. Chodzi o formowanie całoksztatu ich praktyki społecznej, poprzez wykorzystywanie cywilizacyjnych (technicznych, technologicznych) możliwości rozwojowych, ale przy uwzględnianiu warunków naturalnych danego obszaru, zasobów surowcowych i struktury demograficznej zasiedlającej go ludności, a w kulturze symbolicznej (duchowej) nawiązywanie do tradycji, przede wszystkim do zastanych idei aksjologicznych i kategorii artystyczno-estetycznych. Regionalizm obejmuje zatem sferę gospodarki, życie publiczne, kulturę artystyczną i system upowszechniania uczestnictwa w kulturze. W odniesieniu do gospodarki postulowano formułowanie odpowiednich dla poszczególnych obszarów programów ekonomicznych, przekonując, że:

Każda ziemia (region) winna mieć swój własny typ gospodarczy, odpowiadający warunkom naturalnym, ludnościowym i kulturalnym danego terytorium. Na jedność gospodarczą państwa składa się harmonijne współistnienie regionów gospodarczych, różnorodnych w typie gospodarczym, a możliwie zbliżonym w poziomie.

Tak rozumiany r e g i o n a l i z m g o s p o d a r c z y ma i dzisiaj swoich zwolenników w naszym kraju, co nie dziwi, biorąc pod uwagę fakt, że bliższy on jest ideom ekologicznym oraz zważywszy na doświadczenia z socjalistyczną industrializacją, nieliczącą się w planowaniu rozwoju gospodarczego z regionalnymi uwarunkowaniami przyrodniczymi i społecznymi. Lokaliza-

cja wielkiego przemysłu w każdym właściwie regionie pod hasłem równomiernego uprzemysłowienia kraju nawet na obszarach ubogich w surowce, bez uwzględniania specyfiki fizjograficzno-geologicznej terenu, jego układu osadniczego, zaludnienia, struktury demograficznej zwiększała koszty produkcji i prowadziła do niszczenia środowiska naturalnego. Błąd ten popełniano również w krajach zachodnich. Zdano sobie jednak sprawę z tego, że nie tylko przemysł stanowi czynnik rozwoju gospodarczego. Są bowiem tereny, których warunki przyrodnicze czynią bardziej celowym, ekonomicznym rozwijanie rolnictwa, gospodarki leśnej czy usług turystycznych. Przeorientowano zatem doktrynę ekonomiczną utożsamiającą rozwój gospodarczy z uprzemysłowieniem terytorium państwa, modyfikując założenia regionalistycznej gospodarczej.

Nie zmienia się jednakże pojęcie regionu gospodarczego. W ujęciu ekonomicznym jest to obszar wyznaczony na podstawie występowania określonych zasobów surowcowych, koncentracji rodzajów produkcji przemysłowej i jej zbytu (rynek regionalny i lokalny). Region gospodarczy z reguły nie pokrywa się z historycznie ukształtowanym regionem kulturowym czy administracyjną jednostką terytorialną. W rezultacie industrializacji zacierają się dotychczasowe historyczno-kulturowe (etnograficzne) granice regionów. Zanika gospodarcza autarkia lokalna, regionalna, lokalne rynki zbytu regionalnych wytworów. Tworzy się ogólnokrajowy, ponadlokalny rynek, tworzą się wszelako regiony gospodarcze wyróżniane przede wszystkim ze względu na rozmieszczenie bogactw naturalnych, przemysłowych zasobów surowcowych, specjalizację produkcji i usług. Na plan pierwszy wysuwa się tedy regionalizacja ekonomiczna.

Dla ekonomistów, którym bliskie są idee regionalizmu gospodarczego w rozumieniu *Programu*, regionem gospodarczym pozostaje region geograficzno-kulturowy. Za takim jego pojmowaniem opowiada się grupa ekonomistów wielkopolskich, głoszących konieczność opracowania regionalnych planów gospodarczych, oceniających „możliwości inwestowania i finansowania [...] i nakreślający główne kierunki działania głównych sił gospodarczych oraz wskazujący jakimi instrumentami te kierunki należy osiągnąć”¹⁴.

W ideologii industrializmu przełomu XIX i XX w. regionalizm kulturowy zyskuje miano tradycjonalizmu i konserwatyizmu. Pozbawiony gospodarczych odniesień i możliwości kształtowania gospodarczego oblicza dotychczasowych regionów, regionalizm ukierunkowuje się wyłącznie na ich społeczno-kulturalną aktywizację. Jako jego cel główny wyznacza się „rozwój kulturalny” społeczności terytorialnych.

¹⁴ S. Słopeń, *Wielkopolska jako region gospodarczy. Rozmowa z prof. dr. hab. Bohdanem Gruchmanem, rektorem Akademii Ekonomicznej w Poznaniu*, „Przegląd Wielkopolski”, 1992, nr 3-4, s. 28.

W koncepcjach regionalistycznych II Rzeczypospolitej mocno akcentowano konieczność decentralizacji administracji państwowej, uznając, iż samorządność stanowi o podmiotowości społeczności lokalnych i stanowi niezbędny warunek ich aktywizacji gospodarczej i zaangażowania w sprawy publiczne. W postulatach regionalistów epoki międzywojennej znalazła się także propozycja, by przepisy prawne dostosowywać do potrzeb lokalnych. Samorządność, samostanowienie przez wielu zdaje się być dzisiaj utożsamiane z regionalizmem właśnie, a jest ona raczej warunkiem funkcjonowania szeroko rozumianego regionalizmu. Wiadomo bowiem, że uzyskanie uprawnień do samorządzenia sprzyja urzeczywistnianiu idei lokalizmu, regionalizmu, zachowaniu własnej tożsamości, chociaż nie oznacza to, iż każda społeczność lokalna uzna za wartość swoją odrębność i godne kontynuowania określone elementy kultury (w jej globalnym, antropologicznym pojęciu). Dążenie do unifikacji może być bowiem uznane za wyraz postępu społecznego, tym bardziej, jeśli w potocznej świadomości regionalizm kojarzy się wyłącznie z folklorem.

Na takie jego rozumienie zapracowano, by tak rzec, szczególnie w okresie Polski Ludowej, kiedy społecznie, publicznie eksponowaną formą regionalizmu był tradycyjny folklor w wydaniu widowiskowym, wpisujący się w kulturę masową. Regionalizm folklorystyczny nie zagrażał ideologii moralno-politycznej jedności narodu i jako taki mógł być propagandowo wykorzystywany, czego wyrazem było hasło „Kultura ludowa dobrem narodu”, firmujące niejako podjęte okresowo działania promujące tradycje ludowe oraz idee i realizacje folklorystyki i intensyfikujące ich upowszechnianie w ramach działalności kulturalnej. Jak stwierdza Stefan Bednarek, werbalizując powszechne wówczas obserwacje i spostrzeżenia dotyczące stosunku władz państwowych do ruchu regionalnego, „władza oficjalnie popierała go, a nawet finansowała, skrzętnie jednak dbając, by inicjatywy regionalnych stowarzyszeń kulturalnych nie kolidowały z centralistycznymi interesami i nie zagrażały pryncypiom — socjalistycznej polityki kulturalnej”¹⁵. Generalnie stwierdzić należy, że ruch regionalistyczny wszędzie poddany jest pewnej kontroli państwa, jest mniej lub bardziej regionalizmem kontrolowanym ze względu na przypisywane mu tendencje odśrodkowe. Od takiego przekonania nie jest również wolna Unia Europejska, która nie tylko dla budowy „Europy Regionów” powołała Komitet Regionów.

W przywoływanym tu *Programie regionalizmu polskiego* regionalizm w sferze kultury symbolicznej i upowszechniania uczestnictwa w kulturze ujmuje się głębiej. Chodzi tu o artystyczne: literackie, teatralne, plastyczne, muzyczne wykorzystanie i przetworzenie tradycyjnych kategorii artystycznych

¹⁵ S. Bednarek, *op. cit.*, s. 55.

i estetycznych, egzystujących w kulturze lokalnej mitów, legend i wierzeń. Autorzy *Słownika terminów literackich* definiują regionalizm literacki jako:

zespół kierunków o zróżnicowanym programie literackim i ideowym, charakteryzujący się dążeniem do związania twórczości literackiej z osobliwościami regionów, ich obyczajami, kulturą, językiem, przeciwstawianymi kulturze narodowej.¹⁶

Przykładami regionalizmu w sztuce może być w kulturze teatralnej *Pastorałka* Leona Schillera i *teatr ludowy* Jędrzeja Cierniaka w okresie międzywojennym, w literaturze *nurt ludowy*, a w architekturze zaprojektowany na przełomie XIX i XX w. przez Stanisława Witkiewicza dla Podhala styl *zakopiński*, charakterystyczny dla budownictwa góralskiego i zauważalny w krajobrazie kulturowym innych regionów naszego kraju (szczególnie w zabudowie letniskowej). Regionalizm artystyczny, utrwalając elementy lokalnej tradycji, uprzytamnia równocześnie danej społeczności wartość jej kultury. To istotny społeczny i edukacyjny aspekt tej postaci regionalizmu.

Regionalizm w sferze organizacji i techniczno-materialnego zapewnienia partycypacji kulturalnej ujmować należy jako odpowiednie uformowanie przestrzennego układu kultury, czyli sieci instytucji kulturalnych umożliwiających uczestnictwo w kulturze najszerszych kręgów społecznych danego regionu, likwidując istniejące pustynie kulturalne, tj. tereny pozbawione jakichkolwiek placówek upowszechniania kultury. Nie chodzi przy tym o to, aby ambicją każdego regionu było zlokalizowanie na jego obszarze wszelkiego rodzaju instytucji artystycznych, co postulowano swego czasu w nowo utworzonych województwach powstałych po podziale administracyjnym w 1975 r. Idzie o to, by tworzyć instytucjonalne i techniczno-materialne warunki nie tylko udostępniania różnego rodzaju dzieł kultury światowej, narodowej, regionalnej i lokalnej oraz ich uprzyśtępniania (w rozumieniu S. Szumana), czyli prowadzenia edukacji kulturalnej, ale też tworzenia infrastruktury do różnego rodzaju organizowanych i samorządnych przedsięwzięć społeczności lokalnych. Tu szczególna rola przypada animatorom kultury zajmującym się aktywizowaniem kulturalnym różnych grup społecznych, w tym społeczności lokalnych.

Wielkie zadania w kształtowaniu tożsamości regionalnej i lokalnej czy utrwalaniu jej wyznacza się edukacji w zakresie tradycji regionalnej i jej współczesnych przejawów, idąc niejako za wskazaniem wielkiego kaznodziei, nauczyciela i badacza ks. Piotra Skargi, którego uznać można za inicjatora i patrona tego rodzaju nauczania. On to bowiem w trosce o utrzymanie „ducha łączności z ojczyzną”, czyli z rodzimą ziemią, głosił, iż: „Ten kto nie zna

¹⁶ M. Głowiński i in., *Słownik terminów literackich*, Wrocław 1976, s. 367.

historii swojej wsi lub miasta to tak jakby ojca i matki nie znał”. Można rzec, że swym powszechnie uznawanym autorytetem nadał wysoką rangę domowej, prowadzonej w kręgu rodziny (przede wszystkim ziemiańskiej) i szkolnej edukacji o „swojszczyźnie i krainie”, o co zabiegali w XIX w. Stanisław Staszic, Julian Ursyn Niemcewicz i Joachim Lelewel i filomaci — jak podaje Sebastian Taboń¹⁷. Jej społeczną potrzebę rozumieli znakomicie regionaliści II Rzeczypospolitej z Aleksandrem Patkowskim na czele, którzy do działalności regionalistycznej dochodzili często poprzez wcześniej konstytuujący się i bardzo dobrze funkcjonujący ruch krajoznawczy i od momentu zaistnienia ruchu regionalistycznego wdrażali do praktyki dydaktycznej wiedzę o regionie. Ich działania, mimo początkowego oporu, poparty centralne władze oświatowe, co znalazło odzwierciedlenie w programie szkolnym w 1923 r., a przełomowy pod tym względem był rok 1933, w którym wprowadzono nowe programy nauczania sygnowane przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, nadające problematyce regionalnej duże znaczenie z uwagi na jej rolę wychowawczą. Nie znalazła ona jednak należnego miejsca w edukacji szkolnej w okresie Polski Ludowej. Dopiero po 1989 r. zgłaszane przez kolejne kongresy regionalnych towarzystw kultury postulaty o umieszczenie tematyki regionalnej w szkolnych programach nauczania zostały zrealizowane. Aktualną edukację regionalną w zreformowanej szkole, wyznacza wprowadzony do nauczania szkolnego w 1995 r. program Ministerstwa Edukacji Narodowej *Dziedzictwo kulturowe w regionie*.¹⁸ Ma on zasadnicze znaczenie dla upowszechniania¹⁹ idei lokalizmu i regionalizmu, kształtowania u młodych ludzi tożsamości lokalno-regionalnej, pewnej dumy z przynależności do społeczności lokalnej i regionalnej oraz propagowania pracy na rzecz małej ojczyzny z uwzględnieniem interesów ogólniejszych, postępując w pewnym zakresie w myśl hasła „Myśl globalnie, działaj lokalnie”.

Poznawcze i edukacyjno-kulturowe znaczenie mają niewątpliwie badania regionalne jako źródło zweryfikowanej wiedzy społeczności lokalnej o sobie samej. Znamienne właśnie, że powstające stowarzyszenia regionalne jako pierwsze swoje zadanie wyznaczają zwykle opracowanie monografii danej miejscowości czy mikroregionu. Ma to ogromne znaczenie dla kształtowania samowiedzy mieszkańców każdego obszaru, którzy obecnie nie mają wyraźnego poczucia własnej tożsamości, świadomości regionalnej

¹⁷ S. Taboń, *Renesans edukacji regionalnej*, <http://www.vulcan.com.pl/eid/archiwum/2006/04/renesans.html> (dostęp 6.09.2009).

¹⁸ Zob. S. Bednarek (red.), *Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Wrocław 1999.

¹⁹ Zob. M.A. Zarębski (red.), *Regionalizm a historia*, Materiały IV Krajowego Forum Regionalistycznego, Staszów 1998.

czy lokalnej. Okres realnego socjalizmu nie sprzyjał rzeczywistemu kultywowaniu tradycji lokalnych (poza folklorem widowiskowym) mamy więc współcześnie w Polsce do czynienia z sytuacją niedostatku zbiorowej pamięci o dziejach własnej grupy lokalnej (etnograficznej), o jej specyficznym podłożu kulturowym. Jest to sytuacja radykalnie odmienna od tej, jaka istniała po I wojnie światowej, kiedy społeczności lokalne miały silne poczucie swojej odrębności, a mniejsze lub większe zróżnicowanie ich kultury ludowej było postrzegane przez sąsiednie zbiorowości terytorialne, wzmacniając tę świadomość, wyrażającą się także w funkcjonujących nazwach grup, ich etnonimach, zarówno wewnętrznych (wewnątrzgrupowych), jak i zewnętrznych (nadawanych przez sąsiadujące z nimi społeczności). Umożliwiło to badaczom w okresie międzywojennym przeprowadzenie etnograficznej regionalizacji terytorium ówczesnej Polski (J.S. Bystron, A. Fischer, Z. Poniatowski).

Dla badawczej rekonstrukcji tradycji regionalnych (lokalnych) i budowaniu czy tylko przywracaniu tożsamości zbiorowości terytorialnych istotne znaczenie mają muzea regionalne, gromadząc „pamiętki przeszłości”, dokumentując lokalne procesy i zjawiska historyczno-kulturowe. Na tę ich rolę i edukacyjno-kulturowe zadania muzeów wskazywał *Program regionalizmu polskiego*. Czytamy w nim, iż:

Podstawą ścisłej łączności życia regionalnego z nauką są muzea regionalne w ośrodkach fizjograficznych, historycznych i geograficznych. Muzea regionalne są stacjami naukowymi oraz instytucjami pracy oświatowej i społecznej; jako takie — muzea regionalne koordynują działalność wszystkich, istniejących na danym terenie, stowarzyszeń i związków wszelkiego rodzaju przy zachowaniu całkowitej ich autonomii, pod znakiem współdziałania dla jednego wspólnego celu: poznania dziejów, wartości i warunków rozwoju poszczególnych regionów Polski.

Tak szeroko zakrojonej roli muzea regionalne w aktualnej rzeczywistości nie pełnią, stanowią jednak często główne, a niekiedy jedyne ośrodki życia regionalnego.

Podsumowując dotychczasowe uwagi i ustalenia, należy przede wszystkim podkreślić, iż współczesny ruch regionalny wyznaczył sobie zadania, które stanowią kontynuację celów działalności regionalnej w II Rzeczypospolitej. W trybie krytycznym zauważyć jednak należy, że obecny ruch regionalistyczny, reprezentowany przez liczne stowarzyszenia, koncentruje się bardziej na upowszechnianiu tradycji regionalnej niż na aktywności ukierunkowanej „na budowanie współczesności”, czyli włączanie się w rozgrywane się w lokalnej czy regionalnej przestrzeni procesy społeczne: transformacyjne i modernizacyjne. One bowiem konstytuują dzisiaj nową rzeczywistość i zróżnicowanie regionalne, „których jesteśmy świadkami i które coraz częściej każą nam mówić nie tyle o Polsce regionów, ile właśnie o wielo-

Polsce regionalnej” — jak stwierdzają socjologowie.²⁰ Wielopolskę regionalną tworzą obszary wyznaczone przez: poziom zamożności mieszkańców, aktywności i absenteizmu obywatelskiego, rozwój i poziom edukacji ludności, zakres i poziom inwestycji zagranicznych i innowacyjność technologiczną. Kryteria te wyodrębniają: wielopolskę zamożności, wielopolskę aktywności i absenteizmu, wielopolskę edukacyjną, wielopolskę inwestycyjną i wielopolskę innowacyjną. Nazwy te określają rzeczywiste społeczne i ekonomiczne problemy regionów, które winien mieć na uwadze ruch regionalistyczny i na miarę swoich możliwości aktywizować społeczności regionalne i lokalne, promując przedsiębiorczość, obywatelskie zaangażowanie, postawy proinnowacyjne i aspiracje edukacyjne.

Niedostatek tego rodzaju działań struktur regionalizmu kulturowego, a skupianie się na budowaniu tożsamości regionalnej na gruncie kultury zastanej determinuje postrzeganie regionalizmu jako ideologii tradycjonalizmu regionalnego. Uskarża się na to, niejako w imieniu regionalistów, Stefan Bednarek, konstatując:

W prowadzonych dziś dyskusjach o regionalności, regionalizacji i regionalizmie, rzadko dochodzi do porozumienia między humanistycznie zorientowanymi regionalistami a funkcjonariuszami władz różnych szczebli. Traktują oni regionalistów jako reprezentantów myślenia tradycyjnego, lekko zdziwaczałych maniaków, zainteresowanych głównie pamiątkami przeszłości i pragnących widzieć społeczności regionalne jako folklorystyczny skansen.²¹

Czas zatem zmienić ten wizerunek, przyjmując kurs na regionalizm nowoczesny, nieodżegnujący się od pragmatycznego nastawienia. To w obecnej sytuacji społeczno-kulturowej Polski konieczność historyczna dla ruchu regionalistycznego.

²⁰ M.S. Szczepański, W. Ślęzak-Tazbir, *Wielopolska regionalna. Region i regionalizm w transformacyjnej Polsce*, w: K. Bondyra, M.S. Szczepański, P. Śliwa (red.), *Wielopolska regionalna? Regionalizm w Polsce a polityka strukturalna Unii Europejskiej*, Wyd. WSB, Poznań 2008, s. 16.

²¹ S. Bednarek, *W kręgu małych*, s. 11.

Contemporary Sense of the Regionalism

by Jan Grad

A b s t r a c t

Idea of regionalism appeared in Province in late nineteenth century in a particular cultural moment in the history of France. At the turn of century it spread across the Europe. In Poland 'regionalism' became popular during the interwar period as it has been adopted in institutional and organizational way. However, the term has begun to function in an ordinary usage and became a part of the common-sense only since last two decades.

Nowadays, the term 'regionalism' exists in three meanings: (1) regional ideology, consciousness, or identity; (2) overall of cultural efforts undertaken within a region which determine its uniqueness and originality (such efforts continue spontaneously although they may be also guided institutionally and purposely in order to preserve the identity of region); (3) sociocultural movement whose activities seek to popularize regional consciousness.

The contemporary regional movement declares to fulfill tasks which represent continuation of the aims of regional activity in Second Polish Republic. However, it focuses on spreading regional tradition rather than on activity aiming at 'creation of present day', i.e. on attempt to intervene in social processes within local or regional boundaries (e.g. transformation and modernization which constitute the contemporary reality and regional differentiation).

According to sociologists, present 'Wielo-Polska' ('Multi-Poland') encompasses fields defined by wealth, inhabitants, citizen activities and absenteeism, development and level of education among the population, level and scale of foreign investment, and technological innovation. The contemporary regional movement should consider this matter. It has to try to activate local and regional communities, promote enterprise, civic engagement, pro-innovation attitudes, and educational aspirations. Nonetheless, it has also to take into account regional and local traditions. This general and complex task defines the sense of contemporary regionalism.